

NOTE REFERITOARE LA CONCEPTUL DE ETNOGRAFIE

DE
TIBERIU GRAUR

Potrivit formulei lui Engels, cea mai bună definiție a obiectului este tratarea lui completă. Dar o asemenea sarcină nu ne putem asuma și nici scopul propus de redactorii acestui volum nu este acesta. Ideea de a culege un număr de opinii ale specialiștilor angajați în marele ogor al etnografiei, credem că își va dovedi rodnicia tocmai prin varietatea interpretărilor aduse și a punctelor de vedere noi sau restructurate, care pot însemna deschideri spre viitoare realizări.

În anul 1927, George Vâlsan a publicat, sub titlul *O știință nouă: etnografia*, un răspuns la întrebarea la care noi încercăm să răspundem azi, demonstrând conținutul acestei discipline și rosturile ei. Se pare că după aproape o jumătate de veac întrebarea este încă actuală. Actualitatea problemei este susținută de rețeaua deasă de termeni folosiți de specialiști pentru a desemna sfera preocupărilor lor și a-și încadra rezultatele cercetărilor. Înțelegerea termenului *etnografie* se realizează cu greu fără a avea în vedere un întreg sistem de referință care include noțiuni și concepte componente ale unei structuri complexe, în care etnografia își ocupă locul, oferindu-și serviciile și datele, utilizând în același timp pe acelea ale disciplinelor aparținătoare aceluiași cadru referențial: antropologie, etnologie, folclor, sociologie, demografie, geografie etc.

Etnografie înseamnă „descriere a poporului”. Acesta este înțelesul general al disciplinei încă din 1807, când Campl a introdus termenul, și pînă în ziua de azi. Nimeni nu a contrazis vreodată acest înțeles denotat de însăși titlul disciplinei, și cu toate acestea pe măsură ce anii au trecut și confuziile s-au sporit. Cercetătorii diferitelor discipline înrudite s-au întîlnit adesea aplecați asupra acelorași subiecte, văzute și înțelese din unghiul de vedere al științei pe care o slujeau. Instituțiile sau cadrele universitare din rîndul cărora s-au ridicat etnografi sirguincioși, au înscris sub antetele lor rezultatele cercetărilor, ajutînd astfel confuziile din mințile doritoare de ordine încremenită, care cerea ca geografia să fie geografie, istoria să fie istorie ș.a.m.d. Dar credem că toate circumstanțele de acest fel sînt aspecte secundare,

chiar dacă au contribuit la accentuarea unei stări neclare în probleme de nomenclatură. Cauzele trebuie să căutate în caracterul complex al fenomenului social, cercetat de științele antropologice, care a reieșit la iveală treptat, o dată cu acumularea de date. Problemele de ordin taxonomic apar, de obicei, pe traseu, după perioade de îngrămădiri de fapte. Astfel, s-au cules depozite întregi de informații, depuse în arhivele diferitelor discipline care s-au dovedit adesea a fi suprapuse ca și conținut și aceasta pentru motivul că într-o serie întreagă de științe antropologice conceptul cheie este acela de *cultură*.

În general s-a căzut de acord că etnografia ar fi o etnologie descriptivă care ar avea menirea să observe și să noteze faptele de pe teren, precum și descrierea activităților culturale care rezultă din studiul documentelor istorice¹. Etnologiei i-ar reveni partea de interpretare a datelor, realizarea studiului comparativ al culturii². În sens larg, etnologia este identică cu ceea ce cercetătorii americani numesc *antropologie culturală*, iar în sens restrâns, este o disciplină istorică-culturală, identică cu *etnologia* în Marea Britanie. Disputele sînt în toi și nu credem că este cazul să insistăm asupra mulțimii de păreri³.

Punerea problemei prin a împărți fenomenul cultural cu multă strictețe în material și cultural credem că trădează o judecată dogmatică, căci unde este granița între *material* și *spiritual*? „Odată cu *părazitismul gîndirii și al conștiinței* — scrie Henri Wald — *se va termina și cu străvechea judecată care a împărțit lumea în două țărmuri: materie și spirit, obiect și subiect, fenomen și esență...*”. Înțelegînd exagerările, limitele de judecată sau treptele de dezvoltare ale rațiunii care se ascund în spatele acestor diviziuni binare, ajungem să ne dăm seama cît de defectuoasă este o gîndire care hotărăște hotare arbitrare în procesul unitar de comunicare între oameni, care începe cu mesaje încifrate în uneltele rudimentare descoperite în mormintele milenare și ajunge pînă la cele mai subtile simboluri exprimate în tonalități sau gesturi rituale. Este vorba de necesitatea de a *percepe* și a *pricepe* întregul, care dă sens și dezvăluie adevăratele semnificații. Perceperea o realizează, în general, disciplinele descriptive dar priceperea cere în ajutor științele din familia... *logiei*, apte de a pă-

¹ Vezi, *International dictionary of regional european ethnology and folklore*, vol. I, publicat de CIAP sub auspiciile UNESCO, Rosenkilde and Bagger, Copenhagen, 1960. Editor: Ake Hultkrantz. Dicționarul cuprinde definițiile și opiniile celor mai cunoscuți cercetători: Dias, J.; Evans—Prichard, E. E.; Hoebel, E. Adamson; Jacobus, M. & Stern, B. J.; Kroeber A. L.; Lowie R. H.; Marinus A.; Saintyves P.; Vilkuina K.

² *Idem*, referitor la conceptul de *etnologie* sînt redată definițiile lui: Bratanić B.; Dias, J.; Erixon S.; Haddon, A. C.; Hultkrantz, A.; Jacobs, M. & Stern B. J.; Kroeber A. L.; Meister R.; Mühlmann W. E.; Penniman T. K.; Schmidt W.; Vilkuina K.; Webster N.; Winick Ch.

³ *Idem*, vezi și articolele referitoare la: antropologie, etnoistorie, etnolingvistică, dimensiuni etnologice, etnomuzicologie, etnopsihologie, etnosociologie, folclor și cultură.

trunde dincolo de suprafețele foto-grafiate. Filozofia științei ne vine în ajutor în asemenea stări de impas conștientizându-ne acțiunile noastre prin considerarea ordinii de compunere a realității. Determinările în extensiune, comprehensiune și în dezvoltare folosite conștient în cercetarea culturii populare, devin arme ale negentropiei împotriva tendințelor entropice dintre disciplinele complementare.

Vălsan scria că datoria etnografiei este aceea de a arăta „adevărată *ființă* vie a acestui popor...”⁴. Nu credem că ideea de *ființă* vie ar putea fi demonstrată din descrieri moarte de lucruri și obiecte sau chiar din fapte culturale observate și fotografiate. Ținându-se seama de grecescul „grafia” și „logia”, ar fi bine să se folosească potrivit denumirile disciplinelor de *etno-grafie* și *etnologie*. Studiile cu caracter pur descriptiv, oricare ar fi domeniul din cultura populară pe care-l abordează, se încadrează în acest enorm *capitol introductiv* care trebuie să stea la baza oricărei analize a unui fapt cultural. Credem că nu are importanță ce loc ocupă în schemă cercetătorul care efectuează cercetarea. Am văzut cu toții „studii” abordând teme aparținătoare celor mai spirituale domenii ale culturii, convertite, de multe ori cu efort, în serbede descrieri de fapte, tot așa cum am putut vedea subtile semnificații de ordin spiritual decodificate din dimensiuni sau raporturi ale lucrurilor făcute de mâini omenești, cuprinse în așa-zisa cultură materială. Este vorba, mai degrabă, de metodă, de nivel de cercetare precum și de „capacitatea de a vedea”. Materia se poate ridica de către om la spirit iar spiritul poate fi îngropat în humă.

În măsura în care cercetătorii vor fi conștienți de locul pe care-l ocupă rezultatele muncii lor, vor avea grijă să-și considere singuri treapta pe care studiile lor o reclamă. Nu se pot impune păreri de seama acelor care afirmă că etnologia este studiul popoarelor sălbatice iar etnografia a popoarelor civilizate, păreri care contrazic, în primul rând, sensurile originare ale noțiunilor. Motivațiile, frecvent aduse în discuții, după modelul: „așa susține și X...” sau „așa s-a știut întotdeauna”, sînt formule nerezistente la logică.

În ceea ce privește, credem atributul „*etnografic*” ar trebui alăturat studiilor cu caracter descriptiv, care se ocupă de probleme ale culturii populare, fie materiale fie spirituale. Folcloristica își începe misiunea și-și justifică numele în momentul în care începe a scoate la lumină acel „lore”, ascuns în faptele descrise. Etnologia își poate aduce aportul doar atunci cînd merge la origini. Aici e vorba, însă de ambiguitatea termenilor „origine” și „naștere”, foarte adesea confundați de cercetători. Pe un etnograf sau folclorist îl interesează o creație sau un fapt cultural din momentul nașterii sale, dar originile sînt mult mai îndepărtate și foarte des încețoșate în subconștientul istoriei⁵.

⁴ G. Vălsan, *O știință nouă: etnografia*, Cluj, 1927, p. 16.

⁵ M. Eliade, *Myth and Reality*, George Allen & Unwin Ltd, London, 1964, p. 199.

O nouă lumină aduce teoria comunicației⁶ care va trebui luată în considerare de către cercetătorii culturii populare, cu toată seriozitatea. Credem că această concepție va oferi cadru de referință potrivit pentru cercetările interdisciplinare, care se așteaptă tot mai mult datorită stadiilor de dezvoltare a științelor antropologice, la ora actuală.

⁶ Vezi, Hymes, D., *Toward ethnographies of communication: The analysis of communicative events*, în *Language and Social Context*, edited by Pier Paolo Gioglioli Penguin Books Ltd. England, 1972, p. 21—44. Studiul a mai fost publicat în *American Anthropologist*, vol. 66, 1964, nr. 6 partea a 2-a.